

Çağdaş İran Edebiyatında Köy Edebiyatı

Mitat Çekici*

ORCID: 0000-0002-4576-9468

Öz

Coğrafya veya coğrafi bir bölge realist yazarların gözünde özel bir yere sahiptir ve onların eserlerinin temel unsurunu teşkil eder. Bazen yazarlar daha genel bir bölgenin kendine has özelliklerinden gelenek ve göreneklerine, toplumsal sorunlarına özel bir ilgi gösterir. Köy edebiyatı ya da bölge edebiyatı hemen her toplumda edebiyatın en önemli dallarından biri olmuş ve önemli yazarların birçoğu bu konuda eserler kaleme almışlardır. Yerel geleneklere dikkat çekmek, yerel efsaneler, hikâyelerde bölge halkından kişilere yer verilmesi, bölgedeki fakirliğin ön plana çıkarılması ve köylülerin yaşam kültürü, bu akımın öykü yazarları hikâyelerinin ortak özelliklerindedir. Çağdaş İran Edebiyatında Köy Edebiyatı Kısa Öykücülüğü ciddi anlamda H.1330 yıllarında başlamış ve H.1340 ile 1350 yılları arasında en parlak dönemini yaşamıştır. Köy edebiyatı öyküleri genellikle coğrafi bir bölgenin ortak özelliklerinden olan adap, anane, inanç ve kültür gibi özelliklerin daha çok ön plana çıkarılmasıdır. Bunların yanı sıra bölgede yaşanan sosyal problemler de yazarların eserlerinin konusu olmuştur. Biz bu çalışmada İran Çağdaş Edebiyatında önemli bir yere sahip olan köy edebiyatına ve ön plana çıkmış yazarlarından bazılarını ve eserlerine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, Çağdaş İran Edebiyatı, Köy Edebiyatı, Gelenek-görenek, Toplumsal problemler

Gönderme Tarihi: 24/05/2019

Kabul Tarihi:25/03/2019

* Öğretim Görevlisi Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, E-Posta: mitatcekici@artuklu.edu.tr

Village Literature in Modern Iranian Literature

Mitat Çekici

ORCID: 0000-0002-4576-9468

Abstract

Geography or a geographical region have a special place in the eyes of realist writers and it constitutes the basic element of their works. Sometimes, writers pay special attention to the traditions, customs and social problems, which are among the specific characters of a region, of a more general region. Village literature or regional literature has been one of the most important branches of the literature in almost every society and lots of important works have been written on this subject. Drawing attention to local traditions, giving place to the local people in local legends and stories, focusing on the poverty of the region and the life culture of the villagers are the common features of the stories of this movement's writers. Short Story Writing in Village Literature in Modern Iranian Literature has seriously started in (AH) 1330s; has had its most brilliant period between (AH) 1340s and (AH) 1350s. Village literature stories mostly focus on features like manners, traditions, beliefs and culture, which are common features of a geographical region. In addition, the social problems faced in the region have also been among the subjects of the works of the authors. In this study, village literature, some important writers and their works, which have an important place in Modern Iranian Literature, have been mentioned.

Keywords: Geography, Modern Iranian Literature, Village Literature, Social problems

Received Date: 24/05/2019

Accepted Date: 25/03/2019

СЕЛЬСКАЯ ЛИТЕРАТУРА В СОВРЕМЕННОЙ ИРАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Резюме

География или географический регион особо важно привлекает интерес писателей-реалистов и составляет основной фундамент их произведений. Порой авторы обращают особое внимание на социальные проблемы, обычаи и традиции региона. Сельская литература или же другими словами региональная литература стала одной из самых важных ветвей литературы почти в каждом обществе и многие из ведущих авторов писали свои произведения именно на эту тему. Привлечь внимание к местным традициям, местным легендам, как персонаж произведения включать людей из этого региона в свои рассказы, выставлять бедноту этого региона и культуру сельчан на первый план - все это является общими чертами авторов рассказов этого течения. В современной иранской литературе жанр коротких рассказов сельской литературы начал развиваться в 1330 году и период с 1340 по 1350 годы был самый блестящий периодом этого жанра. Рассказы деревенской литературы обычно подчеркивают общие характеристики географического региона, такие как обычаи, традиции, вера и культура. Помимо этого, социальные проблемы региона были основной темой произведений писателей. Рассказы деревенской литературы по регионам делятся на пять направлений: Восточный, Западный, Северный, Южный и Азербайджанский регион и писатели этого жанра вместе с региональными характерными свойствами выдвинули эти регионы на первый план. В этой работе будет затронута деревенская литература, занимающая важное место в современной иранской литературе, а также речь будет идти о некоторых выдающихся писателях и их произведениях.

Ключевые слова: география, современная иранская литература, деревенская литература, обычай-традиция, социальные проблемы

Получено: 24/05/2019

Принято: 25/03/2019

Giriş

İran edebiyatında roman ve öykücülüğün kökü çok eskilere dayanmaz. İran'da modern öykücülük XX. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmıştır. Modern İran öykücülüğü, İran'ın edebi geçmişi ile beslenmiş ve batı edebiyatı etkisiyle ortaya çıkmıştır. İran öykücülüğünün temelleri, Muhammed Ali Cemâlzâde (öl.1997) tarafından atılmışsa da asıl formunu Sâdık Hidâyet ile kazanmıştır. Kırklı yıllar modern öykücülük ve roman bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu yıllarda çok önemli toplumsal eserler ön plana çıkmış yeni üslup ve teknikler kullanılarak yaygınlaştırılmıştır. Kısa öykü hızla gelişip konusu ve teknik yenilikleri bakımından romanı bir adım geride bırakmıştır.¹ İlk romanların tutunamayışının ve okuyucuların kısa öyküye yönelmesinin temel nedenlerinden biri de roman yazarlarının kullandıkları karakterler ve ele aldıkları konunun gerçek hayattan, olaylardan yaratılmamış olmalarıdır. Kısa öykü hızla gelişip konusu ve teknik yenilikleri bakımından romanı bir adım geride bırakmış ve özellikle Cemâlzâde ile Hidâyet'in eserleriyle daha da ilerlemiştir. Kısa öykü, bireysel ve toplumsal eksikleri ölçülü bir eleştirel tarz ile yansıtmış ve gerçeğe daha derin ve yakın bir ilgi göstermiştir. Öykücülük, edebi biçimin değişimini sağlayıp yazım dilini sadeleştirmekte de önemli bir paya sahip olmuştur.² Resmî ve yarı resmî gazete ve dergilerin yayımlanmaya başlaması ve çeviri çalışmalarının yeni atılımların yapılabilmesi için gerekli alt yapıyı oluşturması halkın anlayacağı dilde eleştiriler yapılırken dil gösteriştan uzak bir tarz kazanmıştır. Tercüme faaliyetleri, dilde sadeleşmenin yanında o döneme kadar İran edebiyatında görülmemiş bir takım türlerin de yerleşmesine olanak sağlamıştır. İran'da Meşrutiyet dönemi, edebiyat açısından yenileşmenin temellerinin atıldığı devir olarak kabul görmüştür. Genelde edebiyat, özelde ise şiir alanında önemli değişmeler meydana gelmiş ve düz yazıya roman, öykü ve piyes gibi yeni türler girmiştir. Dış dünyayla olan ilişkiler ve bağlantılar bir takım değişim rüzgârlarını da beraberinde getirmiş, her alanda olduğu

¹ Mitat Çekici, "Sâdık Hidâyet'in Hayatı, Eserleri ve Eserlerinde İşlediği Ölüm Teması", Yüksek lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012, 3-9.

² Çekici, "Sâdık Hidâyet'in Hayatı, Eserleri ve Eserlerinde İşlediği Ölüm Teması," 9-10.

gibi edebiyat alanında da varlığını hissettirmiştir. Bunun neticesinde edebiyat alanında bir yenileşme hareketi başlamıştır.³ Bu yenileşme hareketi kısa öykücülüğü de etkilemiştir.

Çağdaş İran Edebiyatında Köy Edebiyatının Yeri ve Önemi

Çeşitli toplumların Köy Edebiyatı, edebiyatın en önemli dallarından biri olarak bilinir. Önemli yazarların birçoğu bu konuda eserler kaleme almışlardır. Batılı yazarlardan İngiliz yazar Thomas Hardy, Nobel Edebiyat ödüllü Amerikalı yazar Pearl Buck bu tarzın önemli yazarlarındandır. Arap Edebiyatı da bu konuda geride kalmayarak 1913 yılında Mısırlı yazar Muhammed Hüseyin Heykel tarafından kaleme alınmış “Zeyneb” romanı bu tarzda yazılan ilk roman sayılır. Fars Edebiyatında da bu üslupta yazılan birçok eser mevcuttur ve bu tarz eserler üzerinde bazı gazetelerde yayınlanan makale ve seyrek araştırmalar dışında pek bir araştırma yapılmamıştır.⁴ 1340lı yılların başlarında yeni hareketler kısa öykücülüğün temelini oluşturur, köy edebiyatı ve sosyal roman gibi türler İran’ı hatta Tahran’ı tanıtmaya yetmediğinden dolayı yazarlar ülkenin bilinmeyen bölgelerindeki farklı hayat tarzlarının peşine düşmüşlerdir. Bir grup yazar şehirden uzak kalmışlar ile ilgili yazarak sanki kaderi ölüm ve talihsizliklere teslim olmaktan başka çaresi olmayan insanları tasvir ederler, başka bir grup ise ülkenin uzak kalmış bölgelerindeki yaşam tarzını şehirli insana cazip hale getirmek için yazmışlardır. Ancak köy konulu hikâyelerin tek tük çabalarla başladığı söylenebilir.⁵ Yine bu yıllarda yaşanan kültürel ve toplumsal gelişmeler; toprak reformu, batılılaşma, köylülerin geleneksel ve sade yaşamalarına geri dönme isteği gibi etkenler yazarları köylülerin yaşamlarındaki sorunlarını yeni bir bakış açısıyla değerlendirmek ve köy ya da bölgesel edebiyat diye adlandırılan yeni bir edebi akımın doğmasına neden olmuştur. Kısaca 40lı yıllar ve sonrasında İran Köy Edebiyatının doğuşu olarak kabul edilebilir.⁶

Köy edebiyatı alanında Eski ve yeni Farsça edebi metinler arasındaki en önemli fark şair ya da yazarın yaşadığı bölgede karşılaştığı tarz ve o bölgenin onun üzerinde yarattığı etkiyi kabullenmesidir. Muasır edebi eserlerde yazar veya şairin doğduğu ve

³ Çekici, “Sâdık Hîdâyet’in Hayatı, Eserleri ve Eserlerinde İşlediği Ölüm Teması,” 4.

⁴ Seyyîd İbrâhîm Ârmen ve Şehrîzâd Fîrûzîmendemî, “Edebiyât-i Rûstâyî der Romanhâ-yî Arâbî u Fârsî; Berresî-yî Tatbikî-yî El-Erz Şerkâvî u Cayî Hâli-yî Sülûç-i Dovlet Âbâdî,” *Kavuşnâme-i Edebiyât-i Tatbikî (Mutâle’at-i Tatbikî-yi Meyân-i Arâbî – Fârsî)*, Sal 2, Şomâre-i 7, (1391): 1-3.

⁵ Hasan Mîr Âbidîni, *Sed Sâl Dâstânnivîsî-yi Îrân*, Tahran: İntişârât-i Çeşme, 1386, 398-399.

⁶ Mîr Âbidîni, *Sed Sâl Dâstânnivîsî-yi Îrân*, 505-507.

yaşadığı bölgenin geleneksel, dilsel ve coğrafi özelliklerinden bir takım belirtilerin görülmesi doğaldır. Ancak bu özellik Farsça klasik metinlerde çok nadir görülmektedir. İstisnai olarak Menûçehri, Mesud Sad Salman ve Ferrûh-i Sistâni gibi bazı şairlerin eserlerinde yaşadıkları bölgelere ait unsurları görülür. Öyle ki muasır dönem şair ve yazarların yaşadıkları bölgelerin doğal güzellik ve unsurlarından çokça faydalandıkları görülürken klasik nesirde yazarın yaşadığı bölgenin kültürel, toplumsal ve bölgesel şartlarından, iklim ve tabiat özelliklerinden bir iz taşımadıkları görülmektedir.⁷

Sanatçılar, kendi bölgesinin unsur ve faktörleriyle bütünleşirler öyle ki çocukluktan yetişkinliğine kadar çevresindeki unsur ve faktörler onun ruhunun şekillenmesinde, his ve duygularında fazlasıyla etkin bir rol aldığı aşikârdır. Ülkenin başkentinden uzak bölgelerde yaşayan şair ve yazarlar diğerlerine göre daha çok bölgesel, çevresel unsurların etkisinde kalırlar. Bölgesel edebiyatı hava, su gibi tabiat olaylarını, gelenek görenek, inanç, dil, mezhep, ırk gibi toplumsal-kültürel olaylarla birlikte ekonomik sorunları açıklayan edebi bir türdür.⁸

Köy edebiyatı hikâyeleri regional novel ya da local color writing olarak da bilinmektedir. Köy edebiyatı, bütün sözlük ve ansiklopedilerde genellikle yerel ve doğal çevre özellikleri, gelenek- görenekler, inançlar ve kültür gibi ortak unsurlar ile pekişmiştir. Mirsâdikî ve Zulkâdir de köy edebiyatını kendi alanında adetler, lehçeler ve yerel ağızlar; giyim- kuşam, folklor ve hatta bir bölge insanının duygu ve düşünce tarzını belirten edebi bir tür olarak tanımlarlar. Bunlar bir bölgenin kendine has özellikleridir. Bu hikâyeler daha çok yerel ve mahalli renkleri ön plana çıkarır. Ayrıca yine o bölgenin toplumsal, siyasi hareket ve değişimlerini, ekonomik düzeyini, üretimini, tabiat ve çevre betimlemelerini de konu edinen eserlerdir. Bu tarzdaki eserlerde sembol ve istiarenden uzak sade bir anlatım tarzı benimsenir.⁹

İran çağdaş kısa öykücülüğünde 1930'lu yıllarda ortaya çıkan köy hikâyeleri 40-50'li yıllarda zirveye ulaşmış ve en parlak dönemini yaşamıştır. 30'lu yıllarda köy edebiyatının en önemli romanı olarak kabul edilen Mahmud İ'timâdzâde'nin H.1327 yılında kaleme aldığı "Dohter-i Re'iiyyet"(Halk Kızı) adlı romanıdır. Ondandır bir yıl önce

⁷ Abdurresûl Firûten, "Bâztâb-i Enâsur-i İklîmî-yi Cunûb der Eş'âr-i Mohsin Pezişkyân," *Edebiyât-i Engîlâb-i İslâmî, Dovre-i Evvel-i Pâyîz, Şomâre 2,*(1394): 46.

⁸ Firûten, "Bâztâb-i Enâsur-i İklîmî-yi Cunûb der Eş'âr-i Mohsin Pezişkyân," 48.

⁹ Rızâ Sâdikî-yi Şehpur, "Teşbih der İklîm-i Dâstân(Berresi-yî Teşbihât-i İklîmî der Dâstân-hâyî Penc Hovze-i İklîmî Nevîsi-yî İrân)," *Dofeslnâme-yi İlmî – Pejuheşi Mutâl'ât-i Zebânî u Belâgî, Sal 8, Şomâre 16,* (1396): 194.

H.1326 yılında Bozorg-i Alevî tarafından yazılmış ve Gilân köylerinde tabiat ve çevreyi güçlü nitelermeler ile hicivli bir şekilde anlatan “Gileh Merd” (Gilânlı Adam) adlı kısa öyküsüdür. Köy edebiyatı tarzının ilk çalışmaları olarak Ahmed Hodâdâde-i Kord-i Deynurî'nin H.1305 yılında kaleme aldığı İran'ın batısındaki köy ve köylünün hayatını anlatan “Rûz-i Siyâh-i Karger” (İşçinin Kara Günü) adlı romanı ve 1309 yılında Nimâ Yûsic tarafından yazılan “Morgad Aga” olan bu iki eserdir. Nimâ Yûsic bu eserinde İran'ın Kuzey Bölgesi'ndeki köylerde cehalet ve hurafeye boğulmuş yoksul hayatı hicivli bir şekilde yansıtmıştır. Bu ilk çalışmalardan sonra İran çağdaş kısa öykücülüğünde köy edebiyatı 40'lı yıllarda birçok yazarı peşinden sürükleyen bir akım haline gelmiştir. Yazarların büyük bir kısmı bu tarzda önemli eserler ortaya koymuşlardır. Bunlara örnek olarak Azerbaycan Bölgesinden Golam Hoseyn Sâidî ve Samed Behrengî, Batı Bölgesinden Ali Eşref Dervîşyân ve Mensûr Yâkûtî, Kuzey'de İbrâhim Rehber, Ekber Radî ve Mahmûd Teyyârî, Güney'de Ahmed Mahmud ve Emin Fakîrî ve Doğu'da ise Mahmûd Dovlet Âbâdî gibi birçok önemli ve güçlü kalemler gösterilebilir.¹⁰ Köy edebiyatı ıstılah olarak şehirli toplumun ortamından uzak bir ortamda yazılmış hikâyelere denilen bu tarz hikâyelerde asıl tema köylü toplum, köylü insanının ilişkisi, köylülerin uğraşları ve onların arzu ve istekleridir.¹¹

Kısa öykücülükte İran toplumunun en ulusal meselesi olan köylülük milli bir kimlik kazanır. Her bölge kendisine özgü bir özelliğe sahiptir. Örneğin İran'ın kuzeyi orman, deniz, avcılık, pirinç ve çentik kokusu gibi özelliklere sahipken Güneyi ise kuraklık, hurma ağaçları, petrol kokusu gibi özelliklere sahiptir.¹² Coğrafi ve iklim şartlarından doğan edebiyatın bir dalı olan köy edebiyatı İran'da temel birkaç kola sahiptir. Genellikle bu ekoller kısa öykücülük alanında Güney Bölgesi Edebiyatı (Mekteb-i Hûzistân), Kuzey Bölgesi Edebiyatı (Mekteb-i Gîlân ve Azerbaycan), Horasân Bölgesi Edebiyatı (Mekteb-i Horasân) Kirmanşah Ekolü ve Köylü Edebiyat şeklinde kategorize etmek mümkündür. Bu akımların genellikle kısa öykü edebiyatı alanında anlam kazandığını belirtmek gerekir.¹³ Ancak bu akımlar içerisinde Azerbaycan ve Kirman ekolünün daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Bazı

¹⁰ Rahman Muştâk Mihr ve Rızâ Sâdikî-yi Şehpur, “Vijegihâ-yî İklîmî der Dâstân Nevîsî-yi Şomâl-i İrân,” *Pejuheşnâme-i Zebân u Edeb-i Fârsî (Goher-i Güyâ)*, Sâl 4, Şomâre 4, (1389): 31. ; Kâsım Sâlârî, “Bâztâb-i Enâsir-i İklîmî der Dâstânâ-yî Rûstâyî-i Emîn Fegîrî,” *Faslnâme-i İlmi-yi Pejûheşî Kâvuşnâme*, Şomâre 30, (1393):105.

¹¹ Ahmed Hâtemî, *Nigâhî be Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân*, Tahran: Neşri Elm, 1395, 258.

¹² Ali Teslîmî, *Gozârehâ-yî der Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân Dâstân*, Tahran: Neşri İhterân, 1393, 115.

¹³ E'zem Bâbâyî, *Edebiyât-i İklîmî*, www.pajoohe.ir (18.01.2019).

yazarların köy edebiyatına olan ilgi ve alakasını kısaca toparlamak gerekirse şehirli hayatın yeteri kadar bilinmemesi, köylü toplumda hissedilen samimiyet ve içtenlik duygusu, köylü yaşamın zorlukları olarak söyleyebiliriz. Yeni kısa öykülerini oluştururken konu zenginliğinin bulunması, ruhsal açıdan şehirli toplumdaki daha huzurlu olmaları da söylenebilir. Ayrıca ele aldıkları bölgenin tabiat olarak zengin betimlemelere sahip olması de başka bir etken olarak kabul edilebilir.

Yerel gelenek ve inançlara dikkat çekmek, bölge tarihi ile ilgili olan olayların yeniden kurgulanması, amiyane ve yerli efsane, hikâye ve kahramanlık öykülerinden alıntılar, Azerbaycan bölgesinin gelenek ve göreneklerinin yazılıp kayda geçirilmesi, Türkçe isimlere yer verilmesi, hikâyelerde bölge halkından kişilere yer verilmesi, bölgedeki fakirliğin ön plana çıkarılması, köylülerin yaşam kültürü, Azerbaycan akımı öykü yazarlarının hikâyelerindeki ortak özelliklerindedir. Öykülerde var olan bu ortak özellikler anlatıcıyı Azerbaycan bölgesi öykü yazarını diğer bölge yazarlarından ayıran seçkin ve belirgin kimliğinden dolayı mutlu eder. Bu akımın öncülerinden Golam Hoseyin-i Sâidî, Samed Behrengî, Samed Berâhenî, Behrûz Dehgân ve Nâsır Şâhînpur'u söylememiz gerekir.¹⁴

Bu tarzın ön plana çıkan isimleri arasında yer alan ve bu tarza hayat veren Golam Hoseyin-i Sâidî (H.1314 Tebriz- H.1364 Paris) ile başlamakta fayda görürüz. Sâidî'nin tarzı hayali ve sürrealist ve temsillere dayanan bir tarz olarak belirtilir. Ancak onun eserlerinde kullandığı tarz özellikle tiyatro ve kısa öykülerinde daha çok köylülük olduğu görülmektedir. Öyle ki bazen psikolojik ile bireysellik bazen de toplumsal bir tarzı eserlerinde görmek mümkündür. Köylere çokça yolculuk yapmış ve bu yolculuklarında güzel tecrübeler edinip bunları eserlerinde kullanmıştır. Bu seyahatlerindeki izlenimlerini Ters u Lerz (Korku ve Titreme) adlı öyküler mecmuasında okuyucusuna edebi bir anlatım tarzıyla aktarmıştır. Güney bölgesinin koku ve renkleri, denizi ile Azerbaycan'ın simgelerinden olan dağ, dere gibi unsurları E'zâdârân-ı Beyel (Yaslı Beyel) adlı eserinde sunmuştur. Köylü bir toplumun yüzünü ve çehresini güzel bir şekilde anlatmış, aynı şekilde köylere kasıp kavuran ekonomik sorunları, yalın sıcaklıkları ve onların düşünlerini tasvir etmiştir. Sürrealist öykülerde köylü insanın toplumsal ruhunu anlatmak oldukça zor bir iş iken Sâidî bunu çok iyi bir

¹⁴ Rızâ Sâdîkî-yi Şehpur, "Vîjehâ-yi İklîmî der Dâstânnivîsi-yi Azerbâyân," *Cestârhâ-yi Novin-i Edebî, Şomâre 192, Bahar (1392): 77.*

şekilde yapıp başarmıştır. Bunlarla birlikte köylerde yerel halkın inançlarını ve hurafelerle dolu hayatlarını da usta bir şekilde okuyucusuna aktarmıştır.¹⁵

Bölgesel edebiyatta ön plana çıkan Sâidî özellikle Azerbaycan akımının öncüsü olarak kabul edilir. Sâidî'nin köylü ve bölgesel hikâyelerini iki bölge olarak Güney ve Azerbaycan Bölgesi şeklinde ayırmak mümkündür. Ters u Lerz öykü mecmuasında Haliç Körfezi sahil köylerindeki ilginç yerel hayatı ve Dendîl öyküler mecmuasından Afîyetgâh (Huzurlu ya da Sağlıklı Yer) ve Men u Keçel u Keykavûs (Ben, Keçel ve Keykavus) iki öyküsündeki maceralar ise Güney'de deniz ve limanı olan bölgelerde geçmektedir. Tûp(Top) romanı ve hikâye mecmuası E'zâdârân-ı Beyel (Yaslı Beyel) de Azerbaycan ve onun köylerinde geçmektedir. Sâidî, Hiyav, İlhacı ve Karadağ gibi monologlarında Azerbaycan bölgesi halkın gelenek ve göreneklerini yazmış ve onlarda da bölgesel ve köylü hayata olan ilgisini ortaya koymuştur. Sekiz öyküden oluşan E'zâdârân-ı Beyel (Yaslı Beyel) Azerbaycan'ın uzak kalmış köylerinden biri olan Beyel'de gelişen olaylar birbirleriyle bağlantılıdır ve kişiler aynı kişilerdir. Bu mecmuada köylülerin sıradan hayatlarını ele alıp incelemiş, zihinlerindeki hurafeler ve ilkel her şeyden daha çok seçicidir. Sâidî bu mecmuasında hayal ile gerçeği birlikte harmanlayarak sürrealist ve sihirli bir atmosfer yaratmıştır ki bir takım insanların batıl inanışlarından ve kalıplaşmış kâbuslarla ilkel düşünceye dayalı oluşan inanç ve rüya ile gerçek arasında sıkışıp kalan hayatları çalkantıdadır. E'zâdârân-ı Beyel (Yaslı Beyel) mecmuası Ters u Lerz ile aynı yapıda olup her mecmuada korkunç ve sihirli gerçekçiliğe dayalı bir ortam görülmektedir ama her ikisinin kendine has yerel ve bölgesel bir havası vardır. Ters u Lerz Sâidî'nin Güney'e olan gizemli ve sır dolu seyahatlerin, E'zâdârân-ı Beyel ve İlhacı da Azerbaycan bölgesine yaptığı yolculukların neticesinde meydana gelmiştir.¹⁶

H.1319 doğumlu Mahmûd Dovlet Âbâdî çocukluk ve gençlik dönemini doğum yeri de olan Dovletâbâdî-yi Sebzvâr'da geçirmiş ve çeşitli işlerde çalışarak tecrübeler edinmiştir. Gençlik yıllarında Tahran'da Tiyatro ile ilgilenmiştir. H.1347 yılında İran'ın Kuzey Doğu'sundaki köylüler hakkında olan öykü yazımına yönelmiştir. O eserlerin büyük birçoğu uzun hikâyeler ve roman şeklidir.¹⁷ H.1305 yılında tiyatro oyununun sahnesindeyken tutuklanmış ve H.1355 yılına kadar da tutuklu kalmıştır. Dovlet Âbâdî

¹⁵ Teslimi, *Gozâreha-yî der Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân Dâstân*, 116-122.

¹⁶ Sâdikî-yi Şehpur, "Vîjehâ-yi İklîmî der Dâstânnivîsi-yi Azerbâycân," 93-94.

¹⁷ Teslimî, *Gozâreha-yî der Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân Dâstân*, 133.

tecrübelerini eserlerinde işlemiş, yeni kişilik ve atmosferlerin İran edebiyatında yer almasında başarılı olmuştur. O ilk öyküsü olan Teh-i Şeb(Gece Yarısı)'i Ânahitâ dergisinde yayınlamış ve yazarlar zümresindeki yerini almıştır. Bu çalışmasından sonra Gâvârebân(Beşikçi), Sefer(Yolculuk), Câi-yi Hâlî Sülûç(Suluç'un Yokluğu), Klîder (Keyster), E'kîl-i E'kîl (Akillerin Akili), Gegnûs (Kaktüs) gibi birçok başarılı eser daha ortaya koymuştur. Devlet âbâdî 30 ve 40lı yıllardaki eserlerinde köylü aileleri tehdit eden bir sorunu eserlerinde yazmıştır. O İki dönem eserlerindeki karakterlerinin çoğu şansızlığın onlara müptela olduğu, var olan durumla mücadele etmek yerine göç etmeyi ve kaçıışı tercih eden, onlardan yalnızca birkaçının kalıp var olan sorunlarla mücadele ettiği kimselerdir. Geçiş dönemindeki öyküleri 30'lu yılların köylerindeki rehavetten 50'li yıllardaki burjuvanın ruhunu -19.Yüzyılın gerçekleri özellikle Balzac tarzı ile kendi toplumsal ve ruhsal huzurunu yitiren buhranlı insanların geçmişini anlatan bir tarzdadır. Devlet Âbâdî'nin çalışmasındaki eleştirel gerçekçiliğin zirveye ulaştığı Câi-yi Hâlî Selûç (Suluç'un Yokluğu), Klîder (Keyster) romanlarıdır.¹⁸ Devlet Âbâdî'nin eserlerindeki dil ve üslup köylü ve hikâye karakterlerinin her birine uygun bir tarzdadır. Dili, cazibelerle dolu tasvirler ve yorumlarla uyumludur. Aynı zamanda vecizelere yer vermiş ve cümleler ise kısa ve yoğun söylemlidir ancak yine de sözü uzatma tekniğinden de faydalanmıştır. Sözleri sade ve kaleminde dökülürcesine akmaktadır.¹⁹ Devlet Âbâdî göçebe ve köylü kesim hakkındaki hikâye yazımında kendisini yerel ve taşra kesimli kısa öykü yazarları arasında görür. O, kırsal konuları ve mevzuları övgüye yaraşır bir şekilde eserlerinde yansıtmış ve eserleri de bu temel özellikleri taşır. Özellikle Câi-yi Hâlî Selûç (Suluç'un Yokluğu) adlı eseri her açıdan bu tanıımı karşılamaktadır.²⁰

Câi-yi Hâlî Sülûç (Suluç'un Yokluğu) Horasan Kevir'inin kıyısında bir köy olan Zemînc'de geçen bir olayı anlatmaktadır. Eserin temel odak noktası köylü bir ailenin acıklı hikâyesidir. H.1341 yılında toprak reformu ve sonrasında başlayan Beyaz İnkılabın ülke köylerindeki toprak düzenlemesi dönemlerini ele almıştır. Toprak reformu ile birlikte büyük ağaların topraklarını satışa çıkartması, küçük ölçekli zenginlerin daha fazla gelir elde etmek için başlattıkları birtakım oyunlar ve devamında

¹⁸ Hâtemî, *Nigâhî be Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân*, 259-260.

¹⁹ Teslîmî, *Gozâreha-yî der Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân Dâstân*,136.

²⁰ Seyyid İbrâhim Ârmen ve Şehrâd Firûzîmendemî, "Edebiyât-i Rüstâyî der Românâ-yî Arâbî u Fârsî; Berresî-yî Tatbikî-yî El-Erz Şerkâvî u Cayî Hâlî-yî Sülûç-i Dovlet Âbâdî," *Kavuşnâme-i Edebiyât-i Tatbikî(Mutâle'at-i Tatbikî-yi Meyân-i Arâbî – Fârsî)*, Sal 2, Şomâre-i 7, 1391, 4-5.

köylerde problemlerin artması gibi etkenler üzerinedir.²¹ Hikâyenin kahramanı Sulûç kendisini evde gereksiz bir unsur olarak görür ve evi terk eder. Evi terk etmesiyle evde birtakım problemler yaşanmaya başlar ve evin geri kalanları için sıkıntılı ve ağır yüklerin başladığı bir süreç başlar. Hikâye Sulûç'un boşluğu ile başlar ve Sulûç'un ortaya çıkışı ile birlikte hikâyedeki temel mesaj da kendini gösterir. Hayat, suyun gelişi ile -ki İranlı köylü toplumun en temel problemi olan su kıtlığı- devam eder. Sulûç ve eşi Morgân'ın Şâhrûd'a karşı tutumu İran toplumunda çözülemeyen su problemi ve Feodalizm'in sermayeye dayalı topluma doğru geçişi ve işçilik gücünden faydalanma düzenidir. Köy halkı su kaynağı bulma arayışında yaşlanır ve ölür.²² Devlet Âbâdî eserlerinde toplumsal sorunlara duyarsız kalmadığını ve bunu edebi bir üslupla okuyucuya aktarmıştır.

Güney bölgesi ekolünün ön plana çıkan yazarlarından biri olan **Emin Fakîrî**'nin H.1347 yılında kaleme almış olduğu *Dehkede-yi Pur Melâl* (Çok İstıraplı Köy) mecmuası Çağdaş Fars Edebiyatının dönüm noktasıdır. Eleştirmenlerin olumlu eleştirisi ve okuyucuların yoğun ilgisi Fakîrî'nin köy edebiyatı akımındaki başarısının göstergesidir. Bundan sonraki eserleri bu eserinin seviyesine ulaşamamıştır. Su, hava, tabiat, mahalli deyim ve ıstılahlar, inançlar, gelenek-görenek, bölgenin mimari yapısı, giyim-kuşam, yemekler, yerel isimler ve oyunlar Fakîrî'nin bu tarzdaki eserlerinin en önemli yerel ve mahalli özellik ve unsurları arasında yer almaktadır. Fakîrî fars eyaletinin iklimsel özelliklerini genellikle şairane bir anlatım tarzı ile belirtmiştir. Ayrıca Fakîrî'nin öykülerindeki teşbihler de yerel ve mahalli bir dokuya sahiptir.²³ Emin Fakîrî öykülerinin ilhamını köylerden almıştır. Onun köylerde öğretmenlik yapmış olması ona bu topluma aşina olmasına imkân vermiş ve onu kalemini köylülerin problemlerini anlatmaya mecbur kılmıştır. Onun ilk öyküler mecmuası tamamen köy ortamında gelişir ve köylülerin birbirleriyle olan ilişkileri, köylüler için önemli olan su, tohum(ekim-biçim) ve iş(çalışma) gibi unsurlar bu öyküler mecmuasının konularındandır. Bu mecmuada köylüler bir köyde üst üste birikmiş ıstırap ve daha iyi bir hayat için hiçbir şekilde isteği ve umudu olmayan bir kurbanlık sürüsü gibidirler ve

²¹ Ârmen, *Fîrûzîmendemî*, "Edebiyât-i Rûstâyî der Românâ-yî Arâbî u Fârsî; Berresî-yî Tatbikî-yî El-Erz Şerkâvî u Cayî Hâli-yî Sülûç-i Devlet Âbâdî," 9

²² Teslîmî, *Gozâreha-yî der Edebiyât-i Mu'âsır-i İrân Dâstân*,135-136.

²³ Sâlârî, "Bâztâb-i Enâsir-i İklimî der Dâstânâ-yî Rûstâyî-i Emîn Fegîrî," 107-108.

onların sahip olduğu tek şey topraktan yapılmış evlerinde hayatın bir koşuşturmacasıdır.²⁴

H.1310 Ehvâz'da dünyaya gelmiş ve H.1381 Tahran'da vefat etmiş Ahmed A'etâ olarak da bilinen Ahmed Mahmûd H.1320 yıllarda birçok genç gibi siyasete ve parti işine girmiş, birkaç kez de hapse düşmüş ve ülkesinden sürgün edilmiştir. Sıkıntı çekmiş ve ıstırapla dolu tecrübeli bir hayatın sermayesini birçok öykü ve romanında hatıra olarak bırakmıştır. Her ne kadar Sadık Hidayet ve Sadık Çubek'in etkisinde olduğu ilk öyküler mecmuası Mûl (Metres), Deryâ Henûz Ârâm Est (Deniz hala huzurlu), Beyhûdegî (Boşunalık) ve öyküler mecmuası olan Zâirî Zîr-i Bârân (Yağmurun altındaki Ziyaretçi), Peserek-i Bûmî (Yerli Çocuk) ve Gerîbehâ (Garipler)'da Güney Bölgesi'ndeki köy ve şehirlerde sıkıntı çekmiş kimseler, işçiler, çiftçiler, işsizler ve bağımlılar da eserlerinde kendilerine yer bulmuşlardır.²⁵ Ahmed Mahmûd'un eserlerindeki çabası daha çok Güney Bölgesi halkının inançlarını, ibadetlerini, geleneklerini ve yaşadıklarını dikkatlice ve açık bir şekilde yeniden dile getirmek üzerinedir. Eserlerindeki temel unsur ve arzusu İran'ın güneyidir. Realist bir yazar olarak Mahmûd, öyküde daha çok hayatın arka planında kalmış gerçek yerleri ortaya koymanın peşindedir. Onun açıkladığı mekânlar hemen hepsi İran'ın Güney bölgesinden seçilmiş yerlerdir. Güney bölgesi, Mahmûd'un eserlerinde tabiat, kuşlar, gelenek-görenek ve yemekler gibi anlatımlarla tasvir edilmiştir.²⁶

Ahmed Mahmûd Güney Bölgesi tasvirlerinde bölgenin kavurucu sıcaklığını, toprak yapısını usta bir anlatımla dile getirmiştir. Tabiatı yorumlarken hiçbir detayı ihmal etmemiş; deniz, hurma, kuşlar vb. gibi tabiatı oluşturan unsurlara yer vermiştir. Mahmûd'un öyküleri hurma, deniz, petrol ile yerel bir özellik kazanmıştır. Yazar tabiatı tasvir ederken bir ressam gibi davranıp kelimeler onun için birer fırça gibidir. Onu Güney Bölgesinin maharetli ressamı olarak adlandırmak mümkündür. Ahmed Mahmûd eserlerinin tamamında ve özellikle de Dâstân-i Yek Şehr (Bir Şehrin Hikâyesi)'de İran'ın Güney Bölgesi insanın hayatının ayrıntılarını(giyim-kuşam şekli, yemek, gelenek- görenek... gibi) kendi tecrübeleri ile okuyucusuna sunmuştur. Bölgeyi bilmeyen okuyucusu için bu özellik cezp edicidir ve eserin gerçekçiliğinde önemli bir role sahiptir. Yazar Güney Bölgesinin kendine has gelenek ve göreneklerini

²⁴ Yakûb Âjend, *Edebîyât-i Modern-i Îrân der Fâsîle-i Do Enğlâb*, Tahran: İntişârât-i Movla, 1397, 226.

²⁵ Hâtemî, *Nigâhî be Edebîyât-i Mu'âsir-i Îrân*, 262.

²⁶ Someyye Şükrîzâde, "Edebîyât-i İklîmî der Românâ-yi Ahmed Mahmûd," *Edebîyât-i Dâstânî, Âbân, Şomâre 112*, (1386): 52.

okuyucusuna tanıtırken sadece Farslara değil ayrıca bu bölgede yaşayan Araplara da yer vermiştir. Onun öyküleri mutluluk ve kahramanlık açısından beğenilen bir tarzdadır. O eserlerini yerelleştirmek için çeşitli etkenlerden faydalanmıştır. En önemli etken olarak okuyucuyu tamamen Güney Bölgesi insanın ortamına götüren hikâyeye karakterlerinin diline değinilmelidir. Yazarın eserlerinde kullandığı dil tamamen bilinen ve kahramanların sosyal statüsü, eğitim durumu ve yaşına uygundur. Mahmûd, eserlerinde Güney halkının dilini kullanırken Güneye özgü kelimeler, terkipler ve yerel söylemlerden istifade ettiği görülmektedir. Mahmûd'un eserlerinin yerel olması yazarın bir bölgeye hapsediği ve kendisini o bölgeyle sınırlandırdığı anlamına gelmez aksine eserleri İran'ın Muasır Tarihi'nde bir bölgeyle özdeşleşmiş bir kavim ve millet ile ilgilidir.²⁷

Ülkenin Güneyinde su, sıcak ve yakıcı hava ile gök gürültülü sağanak yağış, yeşilliklerle kaplanmış caddeler ve kurak çöller gibi zıtlıkların bir arada kullanılması, hurmalıklar ve hurma ağaçları, denizlerin varlığı, yüksek debili ırmaklar, çeşitli balıklar ve deniz kuşları gibi unsurlar birçok yazarının eserinde bu yerel ve mahalli unsurları kullanmasına sebep olmuştur. Köylerin sisli ve soğuk havası, sağanak yağış ve sonrasında oluşan saf ve mavi gökyüzü, karlı dağların eteklerinde oluşan tipi, topraktan yapılmış damlar Farsça köy hikâyelerinin çoğunda yer alır fakat aralarındaki fark bu özelliklerin nasıl yansıtıldığı ve yerel her bölgenin ortamına nasıl uyarlandığı ile ilgilidir.²⁸

Rebî' Ensâr'ın İran Batı Bölgesine ilgisi eserlerine köylülük rengi katmıştır. Cenâyât-i Beşer ya Âdemfirûşân Gern-i Bîstom (İnsanlığın Cinayeti ya da Yirminci Yüzyılın İnsan Satıcılığı) o dönemin toplumsal romanlarının bilinen izlerini taşır. Yazar virane olmuş bir kulübede veremli Bedriye adında bir kadını bulur, kadın hatıra defterini ona teslim eder, hikâyenin devamı onun üzerine rivayet edilir. Yazar hatıraları okuduktan sonra kadının aşığını ona getirip iki âşık orada can verir. Yazar, romantik ve nasihat dolu bir tarzla rivayetle bir şekilde kadınların maruz kaldığı yok edici problemleri anlatmaktadır. Onun eleştirisi yıkan- yok eden değil, cinayet işleyen ve toplumu yok eden kimselere ettiği ölçülü lanetlerdir. Ensârî'nin ikinci en önemli köy anlatan eseri Sîzdeh-i Nûvrûz (Nevruz'un On üçü)'dur. Hikâyeye İran'da yeni yılın

²⁷ Şükrîzâde, "Edebiyât-i İklîmî der Românâ-yi Ahmed Mahmûd," 53-57.

²⁸ Kâsım Sâlârî, Alîrîzâ Şânzerî ve Şükriye Yûsîfî Neyâ, "Bâztâb-i Enâsir-i İklîmî der Dâstânâ-yî Rûstâyî-i Emîn Fegîrî," 106.

mutluluk ve eğlenceli durumunu anlatmakla başlar, ancak daha sonrasında sıkıntıları, hor görmeleri ve sorunları dile getirmektedir. Ülkenin Güney Batı'sındaki yerleşim yerlerinde her şey daha da içinden çıkılmaz karanlık bir hal alır. Kitabın içeriği devlet memurlarının tutumu, yönetim işlerinin nasıl ilerlediği, hak ve hukuk konusunda nasıl bir yöntemin uygulandığına dikkat çekmiştir.²⁹ Yazar toplumun kanayan yarası olarak kadının problemlerini ve kapalı bir toplum kültüründe kendini ifade edememeyi daha edebi bir anlatım tarzıyla okuyucusuna sunmuştur. Bunun yanında ülkenin başka bölgelerinde halk ve devlet ilişkisinde kopukluğun olduğuna da işaret etmiştir.

En önemli köy edebiyatı yazarlarından biri olan Ahmed Alî Hodâdâde-i Kord-i Deynûr'i kendinden önceki yazarların aksine sıkıntı çeken ve işçi sınıfının hayatlarını anlatmayı seçmiştir. Çiftçi kadınları diğer yazarların kalıbıyla aldatılmışlar olarak değil de aksine toplumun bilinen tabakası olarak onları ele almıştır. Onun iki ciltli eseri, Rûz-i Siyâh-i Kârger (İşçinin Kara Günü)'i Rıza Şah döneminin sosyal roman türünün en iyisi olarak kabul edilir. Hodâdâde İşçinin Kara Günü adlı eserinde Bahtiyar karakterinin köydeki hayatının sorunlarını ele alıp onun şehirli hayata geçişine dikkat çekmiştir. Bahtiyar karakteri köylü yaşamdan sonra şehirli hayatında daha güzel bir hayata başlayacağını umut eder, bu nedenle yeni değişimlerle İran'da yeni bir hayatın başlayacağı konusunda umutludur. Ancak hikâyenin sonunda işçi sınıfının ve çiftçinin haklarını savunan bir şehzadeyle karşılaşır. Ancak o da çıkarları doğrultusunda vatan-millet demekle kalmıştır. Yani diğer yöneticilerden de pek farklı biri olmadığını görür. Hodâdâde, dönemin siyasi havasını tasvir etmiştir. Yazar, eserinin giriş kısmında köylü kesimi seçtiğini ve eğitimini cahil imamlardan aldığını bizzat belirtmiş, bu nedenle de kullandığı üslup sadedir, ancak yazılarında imla hataları da vardır. Bu sebeple yazar, eserde dil ve üslup güzelliğine dikkat çekmek yerine nasihat verme ve toplumu düzeltme noktasında acındırıcı hikâye kalıbında hikâyenin garibanlarına nispeten okuyucusunda pişmanlık ve merhametliyi harekete geçirmeye hazırdır. Böylece kadınların sorunları ile aynı ortak hisse sahip olma duygusu dönemin edebi geleneğinin bir tarzına dönüşmüştür. Bu nokta her şeyden önce romanı konusu açısından romantik bir havaya sokmuştur.³⁰

H.1315 doğumlu Nâdir İbrâhîmî, Efsâne-yi Bârân (Yağmur Efasnesi), Der Serzemîn-i Kûçek-i Men (Benim Küçük Dünyamda), İnsân, Heyânet, İhtimâl (İnsan,

²⁹ Hasan Mîr Abidînî, *Târîh-i Edebiyât-ı Dâstânî İrân*, Tahran: İntişârât-i Sohen, 1392, 341-342.

³⁰ Mîr Abidînî, *Târîh-i Edebiyât-ı Dâstânî İrân*, 343-346.

İhanet ve İhtimal), yedi cilt şeklinde bir roman olan Âteş-i Bedûn-i Dûd (Dumansız Ateş) ve Hezârpâyî Siyâh u Gısehâ-yi Sehrâ (Bin Ayaklı Karartı ve Çöl Hikâyeleri) gibi eserler yayınlamıştır. Âteş-i Bedûn-i Dûd (Dumansız Ateş)'te efsaneler, temsililer ile dolu eserde Türkmensahralarının yüz yıl önceki hayatlarını anlatır. Öyküde Yemûtî ve Gûklân kabilelerinin birbirine kız vermeyen, olayın kahramanı olan Gâlân, Gûklân kabilesinden Solmaz'a âşıktır. Yemûtî'ler Golân'lara kız vermezler, bu sebeple Gâlân Solmaz'ı kaçıtır ve iki gencin kaçmasından dolayı kabileler arasında yaşanan kan davası ele alınmıştır. Hamasi ve âşıkane öykülerden oluşan eser çöl Türkmenlerinin toplumsal yapısını ve kültürlerini tanıma açısından çok önemlidir. İbrâhîmî bu eserinde bunu okuyucusuna aktarmak için baya çabalamıştır.³¹

H.1317 Tebriz doğumlu olan Samed Behrengî eğitimini tamamladıktan sonra Danişsera-yi Tebriz'de öğretmen olur, Tebriz'in çevre köylerinde eğitim vermeye başlamıştır. Aynı zamanda İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında eğitimine devam etmiştir. Behrengî 1339 yılında A'det (Alışkanlık) adlı öyküyü kaleme almıştır. Bu hikâyeye, o dönemin köylerindeki okulların durumu ile ilgilidir. Daha sonra hikâyeye yazıcılığı alanında çalışmalarına devam ederek Telhûn (Telhun) ve Bî Nâm (İsimsiz) gibi eserler ortaya koymuştur. Tercüme alanında da Farsçadan Türkçeye ve aynı şekilde Türkçeden Farsçaya faaliyetleri olmuştur. Behrengî'nin bazı eserleri Gârangûş, Cengîz Mirâtî, Sâd ve Behrenk gibi takma isimlerle de basılmıştır. Peserek-i Lebûferûş (Pancarlı Çocuk), Kûr Oğlû u Keçel Hemze (Koroğlu ve Kel Hamza), Üldûz u Kelâğhâ (Ulduz ve Kargalar), Üldûz u Erûsek-i Sohengû (Ulduz ve Konuşan Bebek), Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû (Küçük Kara Balık), Keçel-i Kofterbâz (Kel Güvercinci) ve Pîrzen u Cûce-yi Telâyî'yeş (Yaşlı Kadın ve Onun Altın Cıvıvi) gibi çalışmaları da olmuştur.³²

Samed Behrengî çocuk öykü yazarı ve bu alandaki kendine özgü üslubuyla çocuk edebiyatının tanınmış yüzlerindedir. Azer Şehr ve onun etrafındaki köylerde yapmış olduğu on yıllık öğretmenlik deneyimiyle yazılarının büyük bir çoğunluğunda samimane dostluklar kazandığı köylerin hayatını konu edinmiştir. Behrengî hikâyeye yazarlığına ek olarak amiyane hikâyeleri derlemekle de meşgul olmuştur. Amiyane öykü ve efsanelere olan ilgisinden dolayı öykülerinde bu efsanelerin etkisi yoğun bir şekilde görülmektedir ve bu öykü ve hikâyelerde oluşturduğu hava hayalidir. Keçel gibi karakterlerin bazısı bu amiyane öykülerden alınmıştır. Azerbaycan yazarlarının

³¹ Teslîmî, *Gozârehâ-yî der Edebiyât-i Mu'âsir-i İrân Dâstân*, 132.

³² Hâtemî, *Nigâhî be Edebiyât-i Mu'âsir-i İrân*, 263-264.

efsaneler ve amiyane öykülere yönelmesi onların ortak özelliklerindedir ve bu hikâyelerinde sembol ve temsilden faydalanmışlardır. Behrengî'nin öyküleri üç ana kaynaktan beslenir. Bunlar Azerbaycan kahramanlık hikâyelerinden oluşan Deli Dumrul, Köroğlu ve Keçel (Kel) Hamza gibi; İkincisi Azerbaycan halkı arasında popüler olan amiyane hikâyeler ve efsanelerden alıntı yapılmış ve hayali bir havaya sahip ve bazen de peri masalı şeklinde olan Kel Güvercinci, Sevgi Masalı, Telhun gibi; ayrıca yazarın öğretmenlik döneminde şahit olduğu köylülerin hayatından beslenen Portakal Kabuğu, Pancarcı Çocuk, Bir Şeftali Bin şeftali gibi öykülerden oluşur. Genel olarak köylülerin kültürü, yoksul hayat, yerel inançlara ve geleneklere bağlılık ve hurafelik, Azerbaycan hamasi ve amiyane öykülerine ve efsanelerine yöneliş, öykülerde Efsanevi karakterlerin seçimi ve bazı yerel Türkçe isimlerin kullanılması da Behrengî'nin öykülerinin yerel ve bölgesel özelliklerindedir.³³

Muhammed Gâzî'nin Zârâ yâ Aşk-i Çûpân (Zara ya da Çobanın Aşk) eserindeki hikâye Kürtlerin yoğunlukta olduğu köylerde geçer. Evli ve çocuk sahibi olan Kadir adında bir çoban Zara'ya âşıktır. Zara başlangıçta iç çatışmalarıyla uğraşırken sonunda Kadir ile gece başka bir köye kaçar. Kadir kaçarken Zara'nın diğer görücüsünü ve hizmetlisini öldürerek ortadan kaybolur. Hikâyenin son kısmında Zara'nın musibeti; Cüzam hastalığı ve âşık ile maşukun kavuşamamasıdır. Kadir, Kürtlerin ahlaki ve ruhsal özelliklerinin sembolüdür ve Kadınların halk derebeyi düzenindeki karartılmış hayatlarını tasvir etmektedir. Hikâyenin dilindeki yerel kelimeler ve halkın adap, gelenek ve görenekleri, doğal özelliklerinin açıklanması hikâyeye gerçek yerel bir karakter kazandırmıştır.³⁴

H.1318 doğumlu Tebrizî olarak da bilinen Behrûz Dehgân bir diğer Azerbaycanlı yazar olup birkaç köy öyküsü yazmış ve küçük bir mecmua şeklinde olan Melehhâ (Çekirgeler)'da toplamıştır. O da Azerbaycan'ın bir köyünde Samed Behrengî gibi köy öğretmeni olup Azerbaycan öykü efsanelerini derleme alanında onunla ortak çalışmalar yapmıştır. Onun eseri ölümünden sonra Behrûz-i Tebrîzî adıyla yayınlanmıştır. İşçi bir ailenin çocuğu olan Dehgân Marksist düşünceye sahiptir ve fedai militanlığına soyunmuştur. H.1340 yılların sonunda birkaç kişiyle silahlanıp militanlığa başlamış ve Tebriz emniyetini basmıştır. Bu olaydan sonra Tahran'a gidip gizlice faaliyetlerine devam etmiş ve 1350 yılında tutuklanıp on bir gün boyunca maruz

³³ Sâdikî-yi Şehpur, "Viğegihâ-yi İklîmî der Dâstânnivîsi-yi Azerbâyân," 96-98.

³⁴ Mîr Abidînî, *Târîh-i Edebiyât-ı Dâstânî İrân*, 342.

kaldığı işkenceden sonra ölmüştür. Bu silahlanma girişimi belki de Samed Behrengî'nin Küçük Kara Balık öyküsündeki silahlı ayaklanma propaganda arzusunun gerçekleşmesidir. Molla Recebin Keçileri ve Altın Heykel ve Çekirgeler gibi üç hikâyeden oluşan Çekirgeler öykü mecmuasında, Azerbaycan akımı üslubuyla yazılmış diğer hikâyeler gibi hurafeler ve ilkel inançlar apaçık görülmektedir. Molla Recebin Keçileri adlı öyküsünde köylülerin yoksulluğunu ve onların batıl inançlarını mizahlı bir şekilde ele almıştır. Çekirgeler adlı öyküsü de halkın sorunlarına karşı ilgisizliğin, bürokrasideki aksaklıkların ve idari durumlardaki karışıklığın bir temsili ve alaycı bir eleştirisidir. Bu öyküde çekirgelerin köyü basmasıyla bir çiftçi yardım amacıyla Tarım müdürlüğüne gider, o müdürlükten bu müdürlüğe gönderilmekten ve boş oyalanmaktan birkaç gün sonra çekirgelerden bir örneği zirai ilaçlamaya götürmek için geri döner ancak köye vardığında çekirgelerin buğdayı yediğini ve köylülerin de çekirgeye dönüşerek onlar gibi zıpladığını görür.³⁵ Behrûz Dehgân toplumsal problemleri ve taşra kesiminin merkezi yönetim tarafından çok ciddiye alınmadığını anlatırken Mizahlı bir üslup kullanmayı tercih etmiştir. Yazar içinde bulunduğu toplumun temel problemlerine duyarsız kalmamıştır.

H.1320 Kirmanşah doğumlu Ali Eşref Dervîşyân Danişsera'daki eğitiminden sonra Kirmanşah köylerinde öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Sonrasında edebiyat bölümünü okumak için Tahran'a gitmiştir. Kirmanşah bölgesinde yaşanan yoksulluğun etkisi onun öykülerinde görülür. Onun birkaç öykü mecmuası ve romanı yayınlanmıştır. Ayrıca 10 ciltli olan Ferheng-i Efsânehâ-yi Merdom-i İrân (İrân Halkının Efsaneleri Sözlüğü) mecmuası da onun yayınlanmış eseridir. Başka eserleri; Ez İn Vilâyet (Bu Şehirde), Ez Nedâr Tâ Dârâ (Yoksuldan Zengine), Abşûrân (Şelaleler), Şeb Âbesten Est (Gece Hamiledir), Fesl-i Nân (Ekmek Mevsimi), Hemrâh-i Âhenghâ-yi Bâbâm (Babamın Türküleri Eşliğinde) öyküler mecmuası, Selûl (Hücre), Sâlhâ-yi Ebrî (Bulutlu Yıllar) gibi romanları vardır. Dervîşyân'ın çocuk edebiyatı alanında da faaliyetleri olmuştur.³⁶ İçinde hayatın tutku ve neşesinin olmadığı, bir avuç şehrili insanların yoksulluk ve sıkıntıdan başka bir şey olmayan Ez İn Vilâyet (Bu Şehirde) ve Abşûrân (Şelaleler) hikâyeleri çocukluk ve gençlik döneminin hatıralarıdır. Toplumsal gerçeklik

³⁵Sâdıkî-yi Şehpur, "Vijeghâ-yi İklîmî der Dâstânnivîsi-yi Azerbâycân," 98.

³⁶Hâtemî, *Nigâhî be Edebiyât-i Mu'âsir-i İrân*, 265-266.

bu hikâyelerin en önemli özelliklerindedir. Dervîşyân, nesirde Kirmanşâh bölgesinin amiyane istilahlarıyla dolu ve sade bir üslup kullanmıştır.³⁷

H.1308 doğumlu ve Dilâram (Canım) ve Vegtî Semûm Ber Ten Yek Sâk Mî Vezîd (Semum'un Bir Kişinin Üzerinde Tepiştiği Zaman) gibi romanları olan **Hüsrov Hemzevî** farklı ve modern olan romanı Şehrî ki Zîr-i Dregtân-i Sedr-i Merd (Sedir Ağaçlarının Altındaki Şehir)'de işe yeni başlamış bir öğretmenin hayat hikâyesini anlatmıştır. Olaylar genç öğretmenden önceki iki öğretmenin köyden birkaç kişinin zulmünden dolayı orayı terk etmek zorunda kaldıkları Sâlyân Seflî adında bir yerde geçer. Öyküde yer alan köylerin halkı hemen hemen her tipte olup sadece tehlikeli şehirlerde görülebilecek insanlardır ve oldukları gibi aktarılmışlardır. Romanın ve öykülerinin biçimi son derece sadedir ancak birkaç farklı konu karışık ve iç içe geçmiş bir şekilde görülmektedir. Eserinde kutsallıkların çizgisini birbirine geçirmiş ve diğer taraftan geleneksel davranışlarının aynası olarak da görülen okulun kapalı olması ve köylü halkın mutaassıplığı, haydutlukları ve ahmaklıkları gösterilmektedir.³⁸

H.1317 Tahran doğumlu Nasır Şâhînpur Pây-i Gûl (Dev Ayak) romanında toprak reformundan sonra İran'ın köylerinde geleneksel ve modern çiftçilik tarzını, yeni teknolojinin köylere gelişi ve çiftçilerin işsiz kalmasını tarihi bir konu olarak köylü işçileri sembolik ve olumsuz bir bakış açısı ile anlatmaktadır. Romandaki olaylar Azerbaycan bölgesi köylerinden birinde gerçekleşmektedir ve Haydar Han'ın traktör alma kararı köylünün huzurunu kaçırıp onları bir çare arayışına yöneltir. Köylüler faciayı önlemek için sihir ve büyü işine girer ve traktörün güzergâhında sihirli bir çukur açarlar ancak bir neticeye varmazlar. Şenbe Ali adında bir köylünün ölümüne sebebiyet verir ve birtakım gelişmeler yaşanır. Ancak traktörün gelişine razı olan köylüler geleneksel çiftçiliğin sembolü olan bir öküzü modern çiftçiliğin sembolü olan traktör için kurban ederler. Romanın sonu da başı gibi çok şiddetli ve acıdır. Pây-i Gûl (Dev Ayak) romanı baştan sona huşunet ve acı ile doludur, köylülerin zulme karşı ayaklanması ve aktif olmaları da onların kaba ruhundan kaynaklanır ve köy hikâyelerinin birçoğunda her türlü zulmü kabul eden köylülerin tam aksidir. İnsanların diğer köy öykülerindeki insanlar gibi batıl inançlı olmaları ve safdillikleri, nasıl

³⁷ Âjend, *Edebiyât-i Modern-i Îrân der Fasile-i Do Engilâb*, 239-240.

³⁸ Teslîmî, *Gozârehâ-yî der Edebiyât-i Mu'âsır-i Îrân Dâstân*, 139-141.

düşündükleri ve sorunları çözmeye yolları Saidî'nin Yaslı Beyel adlı öykü mecmuası ile çok benzerlikler gösterir.³⁹

Daha çok tiyatro yazarı olarak bilinen Ekber Râdî tek öyküler mecmuası olan ve yedi hikâyeden oluşan Cåde (Cadde) adlı eserinde özellikle Cåde (Cadde) ve Bârân (Yağmur) adlı öyküleri bölgeseldir ve Gîlân köylerindeki çiftçileri anlatır. Cadde adlı öyküsünde olay puslu ve yağmurlu bir havada Nebî ve Nâzali'nin konuşmaları üzerine gelişir. Hikaye kahramanı olan iki kişinin yoksulluğu, bahtsızlıkları ve sıkıntılı durumları açık bir şekilde verilmiş, yazar aktarmak istediği düşünceleri dolaylı bir üslupla ve çok maharetli bir şekilde ortaya koymuştur. Yağmur öyküsünde de çeltik işçilerinin kuraklık korkusu ve üzüntüsü, derebeylerin ve komisyoncuların onlar üzerindeki zulmü ile onların sıkıntı dolu hayatları rivayet edilmiştir.⁴⁰

İbrâhîm Rehber de Dûd (Duman) ve Sûgvârân (Yaslılar) adlı öykülerinde Kuzey'in tabiatındaki hüznü ve boğukluğu tasvir etmektedir. Dûd mecmuasından Mesâfir-i Heyâlî (Hayali Misafir), Yek Sobh (Bir Sabah), Câdehâ-yi Bârân-i Hîz (Islak Yağmurlu Caddeler) ve Direhtân-i Leylekî (Dikenli Ağaçlar) öykülerinde köylülerin geri kalmışlıklarını, sağlık sorunlarını ve fakirliklerini; sıkıntı dolu hayatları, tütün yetiştiricisinin sorunlarını, komisyoncuların onlar üzerindeki baskısını göstermektedir. Yaslılar mecmuasındaki Sûgvârân (Yaslılar), Şoher-i Devom (İkinci Eş) ve Perîşânî (Perişanlık) öyküleri de yereldir. Rehber, Yaslılar'da bölgenin adap ve geleneklerini ortaya koyma amacındadır. Yaslılar öyküsünde Gîlân köylerindeki Muharrem Ayının matemlerini anlatmaktadır. İkinci Eş adlı öyküde köylü kadınların trajik durumunu ve Gîlân köylerinde düğün adetlerinden bir kısmını tasvirlerle okuyucusuna sunmaktadır. Şüphesiz ki bu konu hikâyenin asıl konusuyla uyumlu ve aynı yapıdadır. Perişanlık öyküsü de Gîlân köylülerinden fakir köylü genç bir askerın karmaşık hatıraları ve çeltik işçisi kadınların meşakkatli hayatları üzerinedir.⁴¹

Mahmûd Teyyârî Terhhâ u Kelâghâ (Planlar ve Kargalar)'da çeltik işçisi kadınları, çeltik tarlalarını ve Gîlân köylerinin doğal yeşilliğini romantik tasvirlerle vezinli ve şairane ve bazen de vecizeli bir nesirle aktarmaktadır. Bu Planlar adlı eserinin kendine özgü bir vecize yakalaması için iphama başvurmuştur. Teyyârî bunca vecizeli ve işaretlere rağmen köylülerin problem ve sorunlarının sır perdesini aralamayı

³⁹ Sâdikî-yi Şehpur, "Vijeghâ-yi İklîmî der Dâstânnivîsi-yi Azerbâyecân," 99-100.

⁴⁰ Muştâk Mihr ve Sâdikî-yi Şehpur, "Vijeghâ-yi İklîmî der Dâstân Nevîsi-yi Şomâl-i İrân," 35.

⁴¹ Muştâk Mihr ve Sâdikî-yi Şehpur, "Vijeghâ-yi İklîmî ...," 35.

başarmıştır. Tebgîr (Ateşi yüksek, Ateşli) öyküsünde sağlıksız köyler ve çeşitli hastalıkların görülmesi ve bu olaya sağlık bakanlığının ve devletin duyarsız oluşuna dikkat çekmiştir. Köylülerin fakir ve yoksul oluşu, onların komisyoncular ve şehirli tefeciler tarafından sömürülmesi Gil Âğa (Çamur Adam) ve Celebî (Düzenbazlık, Hilekarlık) öykülerinde açıkça anlatılmıştır. Terhhâ u Kelâghâ (Planlar ve Kargalar) mecmuasındaki Kargalar adlı uzun öyküsü köylülerin üstünü çadırı kapattıkları mahsullerini yağmalayan kargalar gibi komisyoncu ve derebeyiler tarafından sömürülmesi ve sıkıntılı hayatları hakkında asi bir köylünün zihninde geçenlerin yansımaları ile ilgilidir. Öykü Reşt'in Pazartesi pazarından satıcıları ve müşterileri ile başlar ve köylülerin hayatlarından kaybettikleri ile derebeylilerin onlar üzerindeki baskı ve zulmünü vecizeli bir nesirle gözler önüne sermiştir. Bütün bu olaylar Ravinin zihninde bir iç konuşma şeklinde – kalıplaşmış sisteme itiraz eden köylüler- gelişir ancak bu itiraz ve isyanlar sadece Ravinin zihninde geçer.⁴² Gerçek hayatta köylülerin bunları dile getirme imkânı olmadığı düşünceleridir. Yazar gündelik hayatta köylülerin yaşamış olduğu ve dile getiremediği problemleri ve zulmü edebi bir dille yansıtmıştır.

Yukarda vermiş olduğumuz yazarlar dışında köy edebiyatında eserler veren başka değerli yazarlar da vardır. Ancak bunların tamamına makalede yer vermek mümkün değildir ve sadece birkaçını belirtmekte fayda görürüz. Güney Bölgesinden Nesîm Hâksâr, Hûzîstân ve Buyer Ahmed Eyaletlerindeki yaşlılar, gençler ve çocuklar eserler yazmıştır. Giyâhek ve Nân u Gol (Çiçek ve Ekmek) onun öyküler mecmuasıdır. Behrâm Heyderî Çahârmahâl-i Bahtiyarî halkının amiyane hikâyeleri ve toplumsal gelenekleri hakkında Be Hodâ Ke Mîkoşem Herkes Ke Koştem (Yemin ederim öldürdüğüm her kişiyi öldürürüm) ve Zindepâhâ u Mordepâhâ (canlı bacaklılar ve ölü bacaklılar) yazdığı eserleri vardır. Morteza Cezâyîrî Çerçî mecmuasında Loristan köylülerinin mücadeleleri hakkında yazmıştır. Kuzey bölgesinden Mezanderan ve Türkmensahra köylerinin bir öğretmeni olarak Seyyid Hüseyin Mîrkâzîmî El-Eman (Aman), Gendom Şûrâ ve Yûrt (Yurt) romanında bu eyalet hakkındaki kendi tecrübelerini ve onların mücadelesini anlatmıştır.⁴³

⁴² Muştâk Mihr ve Sâdîkî-yi Şehpur, "Vijeghâ-yî İklimî der Dâstân Nevîsî-yi Şomâl-i İrân," 36.

⁴³ Teslîmî, *Gozârehâ-yî der Edebiyât-i Mu'âsir-i İrân Dâstân*, 129.

Sonuç

İran çağdaş edebiyatında bir ekol olarak kabul edilen köy edebiyat ya da bölge veya yerel edebiyat olarak da adlandırılan bu ekol dönemin yazarları tarafından oldukça önemsenmiştir. Köy konulu hikâyeler köylü kesimin toplumsal, kültürel değerleri daha doğru anlayabilmek için ve kültürel ve toplumsal davranışlarını tanımak açısından son derece önemlidir. Bu tarzdaki eserlerde bölgenin toplumsal ve siyasi gelişmeleri, doğal güzellikleri, yerel halkın düşünce tarzları, bölgenin geçim kaynakları ve ekonomik sorunlar ele alındığı görülmektedir. Bu edebiyatın ön plana çıkan temel unsurları olarak köylü kesimin fakir ve yoksul oluşu, var olan imkânlardan mahrum kalması ve bazen de olan problemleri hurafeye dayalı sihir ve büyü yollarıyla çözmek gibi mantık dışı davranışlarda bulunması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kırsal ve merkezi yönetimden uzak kalmış kesimin yaşadığı zorluklar ve bu problemleri çözüme noktasında yönetimin duyarsız kalışını da başka bir etken olarak söyleyebiliriz. Bazı yazarlar da yaşadıkları kendi bölgelerindeki kadınların yaşamış olduğu toplumsal problemleri ve kadınların toplumdaki yeri ve önemini eserlerinde dile getirmiştir.

Bu ekolde eserler ortaya koyan yazarların her biri kendi bölgesinin toplumsal problemlerini dile getirmek ve o toplumun yanlışlarını eleştirme noktasında kendisini sorumlu gördüğü de söylenebilir. Bazı yazarlar da bir bölgeye mensup olmamasına rağmen o bölgeyi ve o bölgedeki temel problemleri eserlerinde yansıtmıştır. Buna örnek olarak Golâmhuseyîn-i Saidî-yi verebiliriz. Saidî, Güneyli olmamasına rağmen o bölgeye yaptığı seyahatler ve bu seyahatler sonucu edindiği tecrübeler doğrultusunda bölgedeki sosyal sorunları ve hurafelere dayalı düşünce yanlışlarını eserlerinde usta bir anlatım tarzıyla yer vermiştir.

Ayrıca belirtmek gerekirse bütün bu ekollerin içerisinde Azerbaycan bölgesi ekolü ve temsilcileri daha çok ön plana çıktığını görmekteyiz. Azerbaycan ekolü ile birlikte Kirman ve Gilan bölgelerinin de köy edebiyatına konu olduğunu söylemeliyiz.

Kaynaklar

ÂJEND, Y., *Edebîyât-i Modern-i İran der Fâsile-i Do Engulâb*, Tahran: İntişârât-i Movlâ, 1397.

ÂRMEN, S. İ. ve FÎRÛZÎMENDEMÎ, Ş., “Edebîyât-i Rûstâyî der Romanhâ-yî Arâbî u Farsî; Berresî-yî Tatbikî-yî El-Erz Şerkâvî u Cayî Hâli-yî Sülûç-i Dovlet Âbâdî,” *Kavuşnâme-i Edebîyât-i Tatbikî (Mutâle’at-i Tatbikî-yi Meyân-i Arâbî – Farsî)*, *Sal 2, Şomâre-i 7*, 1391: 1-18.

BÂBÂYÎ, E., *Edebîyât-i İklimî*, www.pajoohe.ir (18.01.2019).

ÇEKİCİ, M., “Sâdık Hîdâyet’in Hayatı, Eserleri ve Eserlerinde İşlediği Ölüm Teması”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012.

FİRÛTEN, A., “Bâztâb-i Enâsûr-i İklimî-yi Cunûb der Eş’âr-i Mohsin Pezişkyân,” *Edebîyât-i Engulâb-i İslâmî, Dovre-i Evvel-i Pâyîz*, Şomâre 2, 1394: 46-67.

HÂTEMÎ, A., *Nigâhî be Edebîyât-i Mu’âsır-i İran*, Tahran: Neşr-i Elm, 1395.

MÎR ÂBİDÎNİ, H., *Sed Sâl Dâstânnivîsî-yi İran*, Tahran: İntişârât-i Çeşme, 1386.

-----, *Târîh-i Edebiyat-ı Dâstânî İran*, Tahran: İntişârât-i Sohen, 1392.

MUŞTÂK MÎHR, R. ve SÂDİKÎ-Yİ ŞEHPUR, R., “Vijeghâ-yî İklimî der Dâstân Nevîsî-yi Şomâl-i İran,” *Pejuheşnâme-i Zebân u Edeb-i Fârsî (Goher-i Gûyâ)*, *Sâl 4, Şomâre 4*, 1389: 29-56.

SÂDİKÎ-Yİ ŞEHPUR, R., “Teşbih der İklim-i Dâstân (Berresi-yî Teşbihat-i İklimî der Dâstânâ yî Penç Hovze-î İklimî Nevîsî-yî İran),” *Dofeslnâme-yi İlmî – Pejuheşî Mutâl’ât Zebânî u Belâgî*, *Sal 8, Şomâre 16*, 1396: 189-222.

-----, “Vijeghâ-yî İklimî der Dâstânnivîsî-yi Azerbâyçân,” *Cestârhâ-yi Novin-i Edebî*, *Şomâre 192, Bahar*, 1392: 77-103.

SÂLÂRÎ, K., ŞÂNZERÎ A. ve YÛSIFÎ NEYÂ Ş., “Bâztâb-i Enâsir-i İklîmî der Dâstânâ-yî Rûstâyî-i Emîn Fegîrî,” *Faslnâme-i İlmi-yi Pejûheşî Kâvuşnâme, Şomâre 30*, (1393): 102-133.

ŞÛKRÎZÂDE, S., “Edebiyât-i İklîmî der Românâ-yi Ahmed Mahmûd,” *Edebiyât-i Dâstânî, Âbân, Şomâre 112*, (1386): 52-58.

TESLÎMÎ, A., *Gozâreha-yî der Edebiyât-i Muâsır-i İran Dâstân*, Tahran: Neşr-i İhterân, 1393.